

Благоја ЦВЕТКОВСКИ

СТО ГОДИНИ ОД ПРВОТО ПЕДАГОШКО УЧИЛИШТЕ ВО ШТИП¹⁾

Пред сто години во Штип беше отворено првото во Македонија педагошко „учителско-богословско класно училиште“ во траење од две години. Споредувано со тогашните услови на класификација на училиштата, тоа беше прво од таков вид во Македонија, додека мерено со тогашна мерка тоа беше повисока а може да се рече и највисока училишна институција, која даваше класно и предметно образование од областа на педагошките, стручните и богословските науки, во сообразност со големите потреби од учителско-богословски кадар на македонското население не само во градот Штип, туку и за цела Македонија. Установувањето на штипското педагошко училиште, воедно значеше и подигнување на повисок и посовремен и модерен степен на школството во Македонија, со цел истото да може да се носи со попросветените земји.²⁾

Годината кога беше установено ова Училиште, е времето кога македонскиот народ веќе започна национално и културно да се осознава, кога беше економски закрепен, кога занаетчиството и трговијата во македонските градови меѓу кои и Штип цутеше а кога селското стопанство создаваше пазаришни вишоци кои овозможуваа акумулација на капитал и појава на светските пазари и прочуените европски панаѓури. Резултат на ова објективна материјално-економска подлога се појави, иако мала на број, меѓутоа деловно мошне витална, претприемчива и продорна македонска граѓанска класа во лицето на градските чаршиузли и трговци. Воедно младата македонска буржоазија беше национално осознаена и борбена и со право бараше своја и не само своја еманципација. Тоа е времето од историјата на македонскиот народ, кога тој води борба за своја народна преродба, за свој јазик, црква и училишта и кога

¹⁾ Читано на Годишното собрание на Сојузот на Историското друштво СРМ, на 28. IX. 1968 година.

²⁾ Ристо Кантарциев: Јосиф Ковачев — оснивач на првите Педагошки училишта во Македонија, Просветно дело бр. 1—2, 1966 Скопје, стр. 36.

ги постигна своите први успеси давајќи ѝ на својата борба определен национален и политички карактер.

Борбата на македонскиот народ за еманципацијата наоѓаше најпогоден практичен израз преку отворање на нови и доизградување на постоечките училишни институции и нивно подигнување на повисоко ниво, со други зборови се вршеше реформирање на дотогашниот школски систем и се прилагодуваше на новосоздадените услови и потреби на македонскиот народ.

Појавата и развитокот на училиштата во Македонија почнува од средината и крајот на XVIII век. Развојната генеологија на македонските училишта се движи по две насоки: едната која го изразува постепениот развоен пат, по една временска врвица и дистанца, и по која се јавуваат повеќе категории и типови на училишта; и втората, која го изразува степенот на порастот на свеста на македонскиот народ, како и чувството и потребата од поголемо и повисоко образование и посовремени и модерни школски институции, во зависност од тоа се јави потреба од разни видови и степени на училишта.

Генетскиот развиток на македонските училишта се изразува во две категории на училишта: црковни и световни. Црковните училишта најдоа практичен израз во повеќе типови: манастирски-келијни училишта, поповски, свештенички или црковни училишта, световни келијни училишта и општински келијни училишта. Појавата на световните училишта секако значи нов квалитет на борбата на македонскиот народ и повисок степен на училиште и образование. Ќе споменеме само толку дека во црковните училишта се учело само читање и пишување а во световните биле воведени и световни предмети: историја, географија и граматика покрај наусницата, псалтирот и други црковни книги. Во Македонија се појавуваат повеќе типови и видови световни училишта, како на пр. даскалски, терзиско-даскалски, приватни, заемни училишта кои биле и најраширени, и биле составени од неполн и полн основен тип; приготвителни училишта; општински основни училишта, женски основни училишта и други.³⁾ Треба да напоменеме дека терминологијата на поодделни училишта е нова и сега установена. Денес се знае степенот видот и категоријата на училиштето меѓутоа, пред повеќе од сто години таква терминологија немало установено и за тоа денес е тешко со полна точност да се детерминираат тогаш постоечките училишта, затоа и горната терминологија па и категоризација треба да се прима со извесна резерва. Факт е а за нас тоа е битно дека во Македонија се изведувала основна а од 60 и 70-те години на XIX век и класна прогимназијална настава и образование.

³⁾ Во докторската дисертација на тема: „Школството во Македонија од крајот на XVIII век до 70-те години на XIX век — со посебен осврт на македонското преродбеничко училиште“, авторот дава детален преглед на сите категории и типови училишта.

Овој сумарен преглед го направивме и изложивме со намера да подвлечеме дека и градот Штип во својата борба за национално осознавање против стремежите на грчката Патријаршија а покасно и Егзархијата и нивните пропаганди, како дел на македонскиот народ, го помина истиот пат и нешто повеќе, тој во своите настојувања отиде и подалеку создавајќи и сосема ново и квалитетно и по форма и по содржина Педагошко училиште установено есента 1869 година.

За правилно и сеопфатно проучување на поставената цел потребно е да се истакнат обективните и субективните причини коишто како важни и битни фактори допринесоа за таа богата манифестација на Штипјани да се согледа нивната растечка свест и сознание како за потребата на училишта исто така и за манифестација на својата национална посебност и самобитност дека не се тоа што сакаат да ги претстават туѓите пропаганди. Ова е дотолку побитно кога се има во вид балканската констелација и стремежот странските пропаганди да го асимилираат Македонскиот народ. Борбата на Штипјани за свои училишта и цркви и за свој јазик и култура како атрибути на национална борба и преродба се убав пример на коравоста и свеста на нашиот народ.

Да се отвори Педагошко училиште во Штип, коешто да дава не само наобразба на словенски народен јазик на повисок степен отколку што даваа основните училишта, туку и да биде наменски одредено да припрема учителски и богословски (свештенички) кадар, прво од таков вид во Македонија, појавата не е ниту случајна ниту нелогична. За таа појава постоеа повеќе позитивни обективни и субективни услови кои како основни фактори го обусловија целокупниот развиток на просветното дело во Штип. Позначајни фактори се следниве:

1. Богатата традиција на словенска писменост која се привлекува од деновите на нејзиниот зародиш во Македонија, од времето на покрстувањето на новодојдените словенски племиња на реката Брегалница, која не е прекината и во натамошниот период. За чување и развивање на оваа традиција мошне голема роља одиграле црквите и манастирите во Штип и околицата: Св. Спас, Св. Арахангел, Св. Ѓорѓи во Козјак, Лесновскиот манастир и други. Некои од овие цркви и манастири биле метоси на Светогорските манастири: Св. Пантелејмон, Хилендар, Рилскиот манастир и други. Традицијата се продолжувала и со изградбата на нови цркви во турско време: црквата Св. Никола во с. Крупиште подигната 1625 година, црквата Св. Богородица во Ново Село од 1850 година и црквата Св. Никола во Штип подигната 1867 година.⁴⁾

⁴⁾ Коста Балабанов: Споменици на културата во Штип и околината, Астибо — I—XX, Скопје 1964 год. стр. 188.

2. Во Штип се појавиле мошне рано поголем број видни занаетчи и трговци, кои пројавиле жив интерес за развивање и ширење на словенската писменост. Во XIX век Штип станува активен трговски и занаетчиски центар, би се рекло единствен во Источна Македонија. Расположивите материјални ресурси во неговата поблиска и подалечна околина ја детерминирале и насоката на неговата стопанска дејност. Во отсуство на соодветна индустриска производствена материјална база во тоа време Штип морал да го помине оној неизбежен интерегнум меѓу првите занаетчиски зачестоци до развиените трговски трансакции и индустриски дејности за да создаде солидни материјални темели за современиот негов индустриски и трговски полет. Затоа како и многу други центри Штип почнал како собирач и извозник на сурова кожа и волна, пастрма, памук, жито, сусам, афион, рогови, јајца, восок и друго. Паралелно со тоа врвело и занаетчиството кое било најразвиена стопанска дејност. Уште во 30-те години на XIX век во Штип се забележани еснафски организации. Многу занаетчиски производи биле изнесувани по другите градови и панаѓури, во Костур, Воден, Неврокоп, Серес, Елбасан, Призрен, Пеќ и други.

Токму тоа се тие штипски првобитни занаетчиски претприемливи јадра од чијашто средина никнале смели и далекувиди трговци кои уште во средината и втората половина на XIX век оделе во Солун, Цариград, Софија, Белград, Виена, Дрезден, Лајпциг и други европски центри. Токму овој смел и без предрасуди трговски сталеж бил еден од првите во Македонија што ги праќал своите деца на студии во странство и го финансирал школството во градот, сметајќи сосема логично и практично дека образованието е неопходен услов во неговата стопанска дејност.

Не е потребно да споменеме дека од таа средина се сите оние „иждиватели штипски“ кои со свои средства го помагаат и финансираат печатењето и издавањето на книгите на нашите први преодбеници.

Во 1814 година во Будим е печатена првата книга на Јоаким Крчовски „Повест ради страшнаго и втораго пришествија Христова.“ Како помагачи во печатењето се јавуваат трговци од Штип, Кратово, Крива Паланка и др.

На насловниот лист на втората книга на Крчовски „Митарства“ печатена 1817 година стои дека е печатена со „иждиванието штипских“ и други градови.

И четвртата книга на Крчовски „Различна поучителна наставленија“ печатена во Будим 1819 година е печатена и со помошта на Штип, Ново Село кое само дало 500 гроша и штипските села: Балван, Врсаково, Долани и други. Се споменува и името на дарителот од Штип Кир Пецо.

Штипјани ја помагаат и првата македонска печатница на Теодосие Синаитски од Дојран. Така на отпечатената книга „Слу-

жение Еврејско“ од 1839 година, на крајот на книгата се отпечатени имињата на претплатниците и од вкупно 282 претплатника има два од Штип и два од Ново Село.

Далеку би нè однесло ако ги редиме сите такви манифестации на Штипјани, затоа ќе заклучиме со констатација дека ова помагање на словенската писменост и книжнина не било само за „душевно спасение“ на иждивателите (дарителите), туку тоа ја изразуvalo мошне јасно нивната народносна свест и сознание за нивното бу-дење и преродување.

3. Голема и важна ролја како субективен фактор одигра и плеадата на видни штипски учени и просветители, меѓу кои истакнато место зафаќа големиот педагог и реформатор Јосиф Ковачев, Белајанов, Димитар Грозданов, браќата Костенцеви и други. Не мала ролја во ширењето на словенската писменост одигра и влијанието што го вршат поразвиените европски народи а особено Србите од пречанските краеве. Културно-просветните врски и соработка на македонскиот со српскиот народ во средината на XIX век со посредство на трговците била силна. Познати се дури и врските на Кнез Милош со некои македонски трговци,⁵⁾ па помошта на Србите околу издавањето и печатењето на книги итн. Македонското население во Србија како комисионари или претставници на македонски трговски фирми — заедно со транспортите на стока во Македонија испраќале учебници, книги, парична помош за манастирите и црквите и црквено-школските општини.⁶⁾

Секако со овие три фактора не се исцрпени сите предуслови за објаснување на појавата на вер. училишта, меѓутоа, и тие се доволни да ја покажат во вистинска светлина историската законитост на генетскиот развојот на училишното дело во Штип.

Некои сведенија зборуваат дека при крајот на XVIII век (1793 година) во Штип веќе имало ќелијно училиште. Во него се изучувала азбуката, часловот и псалтирот. Ќелијното училиште било заменето со ново световно училиште во 30-те години на XIX век. Такво училиште постоело во Ново Село во 1828 година, каде учителивале даскал Тасо, а по него даскал бил клисарот Мано. Во 1830 година и во Штип било установено народно световно училиште. Како прв учител се наведува даскалот Крив Мано. По него како даскал се споменува Трајко Клисаров на кого штипската црковно-училишна општина му плаќала по 15 турски лири годишно, од црковната каса. Во негово време во училиштето учеле 150 ученици.

Паралелно со овие црковно-општински народни училишта во Штип биле отворени и неколку приватни училишта. За едно такво се знае дека го раководел терзијата од Штип Хаџи Ѓорѓи. Училиш-

⁵⁾ Климе Цамбазовски: Нови прилози историји културно-политичких односа македонског и српског народа у XIX веку. Југ. истор. часопис, бр. I Београд 1964 година.

⁶⁾ Исто.

тето било во неговата кука. Учениците лично му плаќале по 30 пари неделно. Приватни училишта држеле и Зафир Монеv и Ефрем Стојменов. Раширената мрежа на општински и приватни училишта зборува дека во 30-те години на XIX век во Штип имало значителен број на ученици и дека борбата за свои училишта била силна и се совпаѓала со развитокот на занаетството и трговијата во градот. Приходите на видните Штипски граѓани од една и поголемите приходи на црквеноучилишните општини од друга страна овозможувало во Штип школството да биде кренато на повисок ниво, т.е. на световно образовен степен.

Некои побогати штипјани жедни за повисоко образование на своите деца ги испраќале истите на учење во Солун, Цариград, Одеса, Киев, Белград и др. места. Јосиф Ковачев на пример учел во Белград и Киев, Димитар Грозданов во Пловдив итн. Меѓутоа не сите можеле да ги учат своите деца во странство, затоа многу попрактично и ефтино било да се доведуваат во Штип поподготвени учители и да се подигне на повисоко ниво образованието во самиот град. Реализирајќи ја оваа потреба штипските црквено-училишни општини во 40-те години конечно се изградуваат и го превземаат во свои раце училишното дело и оттогаш можеме да зборуваме за едно вистинско световно училиште во Штип. За трансформацијата на училиштата на повисоко световно ниво голема заслуга има учителот Павле Грозданов, кој при крајот на 40-те години е учител во новото заемно училиште во Штип. Штипските граѓани задоволни од Грозданова му ја повишиле платата на 36 турски лири годишно. Павле Грозданов бил комплетна учителска личност. Учителското образование го стекнал во Кустендил кај Неофит Рилски. Одлично го совладал Ланкастерскиот метод на настава и овој метод со успех го применувал во Ѓвилани, а потоа во Штип. За училиште тогаш била приспособена црквната кука која се наоѓала зад олтарот на црквата Св. Никола. Дотогаш училиштето работеше во една од црквените крштелници и во работилницата за свеќи.

По смртта на П. Грозданов учители станаа неговиот син Димитар П. Грозданов заедно со поп Анастас прибрат на Ј. Ковачев и Апостол Златанов.

Околу 1860 година штипските првенци Коце Бабамов, Тасе Гочев, Мано Сеизколев, Мано Панајотов, Димитар Живков и др. го повикале за учител Ѓорѓи Милетич кој во учебните 1859/60 и 1860/61 година бил главен учител во Велес со годишна плата од 6 000 гроша.⁷⁾ Г. Милетич од Војводина во Штип дошол за учебната 1861/62 година и поднел напатствија за организирање на учебното дело. Тој немал некое високо образование, но сепак во штипското училиште внесол некои нови предмети од практична насока, тој воведува и први учебници во наставата а воедно бил воспоставен

⁷⁾ Тодор Шоптрајанов: Сто години гимназијално образование во Велес, Култура Скопје 1960 година, стр. 51.

и ред во наставата. Спроведувал практична настава и често учениците ги изнесувал на прошетка на ридот Исар. Тој добро го владеел германскиот јазик и не е исклучено дека предавал и германски јазик како што тоа го правел во Велес. Негови ученици биле Арсо Лазаров, Коце Гочев, Михаил Дончев и др. Во времето на Милетич штипското училиште била подигнато уште на повисоко ниво и се претпоставува дека било од заемен тип, т.е. во ранг на прогимназијално и класно и основно училиште.

При крајот на 60-те години во Штип се враќа Јосиф Ковачев. Отпрвин бидејќи не нашол празно место во штипското училиште се погодил за учител во новоселското училиште за учебната 1868/69 година. Следната година по барање на Штипјани бил префрлен за учител во градското училиште. Тука Ј. Ковачев ја започнува својата голема реформаторска дејност.⁸⁾ Работата на Ковачев во Штип е од огромно значење за подигнување на училишното дело на посовремени и модерни основи. Како реализација на тие идеи беше установено Педагошкото училиште.

Јосиф Ковачев е роден во Штип во ковачко занаетчиско семејство. Основно образование стекнува во штипското ќелијно и заедно училиште. Учител му беше Павле Грозданов. На 16-та годишна возраст заминува за учител во Ѓџилане каде работи од 1855 до 1859 година. Како млад учител Ковачев се покажал како добар педагог дури се занимавал и со собирање на народни умотворби. Незадоволен од образованието со кое располагал решил да го продолжи. Како питомец на ѓџиланската црковно-училишна општина заминува во Белград каде проведува три години од 1860 до 1863 учебна година во Духовната семинарија.⁹⁾ Семинаријата давала образование по богословско-педагошки предмети. Тука Ковачев ги добил своите вистински стручни квалификации, оформил средно образование и се здобил со првите педагошко методски знаиња. Претстојот во попросветена Србија во која во средината на XIX век струеле просветителските идеи пренесувани од Западна Европа за Ковачева било од голема корист бидејќи се здобил со придобивките на новата образовност не само на попросветена Србија туку и на понапредна Европа. Сето тоа не останало без влијание, Ковачев се оформил во иден голем педагог, просветител, реформатор и модернизатор на народните училишта во Македонија, посебно во Штип.

Наоѓајќи се во Белград тој никогаш не ја заборавил својата татковина Македонија и горел од желба да се врати во Македонија „у матерска наручија мое бедне отаџбине . . .“¹⁰⁾

Од 1864 до 1868 година Ковачев го продолжи образованието во Духовната академија во Киев. Студирањето во Русија било од

⁸⁾ Р. Кантарчиев: — Исто.

⁹⁾ Климе Џамбазовски: Исто.

¹⁰⁾ Исто.

извонредно значење за неговото солидно стручно формирање како педагог. Посебно кај него ќе најдат израз реформаторските идеи на руските општествени, просветни, педагошки и демократски работници Чернишевски, Доброљубов, Пирогов, Ушински и други.¹¹⁾

Така солидно подготвен и вооружен со напредни педагошки и методски знаија Ковачев доаѓа во Штип. Тој мошне убаво ја знаел положбата на школството во Македонија и како прва и основна задача си поставил да го реформира односно да го осовремени и модернизира како што било во попросветените земји, особено како пример му служело устројството на школството во Србија. За таков голем зафат требало да има и способни кадрови, т.е. учители, кои не само ќе ги прифатат новите идеи туку и да станат нивни сеачи низ Македонија. Поаѓајќи од тие основни потреби на македонското школство, носен од желбата да го подигне истото на повисоко ниво тој во Штип го оснива во 1869 година училиштето од нов тип кое имало специјална задача да подготвува учители и свештеници. Во својата статија „Врху организацијата на народните школи“,¹²⁾ Ковачев сметал тоа училиште да биде од најопшт вид, не само да подготвува учители за основните училишта и свештеници, туку и да подготвува и воспитаници за високите школи. Тој мислел да создаде едно универзално училиште кое ќе ги соединува попознатите стручни дејности. Штипското училиште ја немало таа широчина, тоа било ограничено само на подготвување учители и свештеници. Штипското училиште прво од таков вид во Македонија и со право го наречуваме прво Педагошко или учителско училиште во Македонија. Училиштето било двокласно и за прв пат во него Ковачев го спровел класниот и предметниот систем.¹³⁾

Во наставниот план биле застапени покрај верските и световните предмети.¹⁴⁾ Покрај општо образование биле застапени педагошките и богословските предмети. Поради таквиот карактер и содржина на наставниот план и програм штипското училиште носело номинација „Педагошко-богословско училиште“.

Штипското педагошко училиште било мешано, учеле и машки и женски. Во поглед на женското образование Ковачев имал напредни мислења, дури се застапувал за отворање на женски институт за подготвување на народни учителки, на кои им одредувал посебна просветителска улога.

Работата и активноста на Ковачев не се исцрпува само со тоа, туку тој во училиштето се јавува и како унапредувач и реформатор на образованието во духот на попросветените земји, изградувајќи

¹¹⁾ Р. Кантарџиев: Исто.

¹²⁾ Периодично списание на Българското книжовно дружество, книга XI и XII Браила 1876 година.

¹³⁾ Р. Кантарџиев: Исто.

¹⁴⁾ Н. Ив. Ванков: История на учебното дело въ България, Ловеч 1903 година, стр. 121.

го штипското училиште во едно вистинско модерно и современо угледно училиште.

Во штипското училиште за прв пат беше применета гласовната метода и систем на работа по часови и одделенија (класови). Посебно внимание било обратено на практичната обука на учениците. За таа цел бил воведен систем на хоспитирање кое се обавувало во основното училиште, каде воедно учениците од педагошкото училиште држеле и практични предавања, притоа особено ја вежбале новата гласовна метода. Училиштето повремено ја играло улогата на педагошки центар каде се одржувала нагледна настава не само за учителите од Штип туку и за учителите од останатите места на Македонија. Посебно на тие нагледни предавања била практикувана гласовната метода. Во тоа се огледа пошироката и сеопфатната ролја на штипското училиште во реформирањето на училиштата и образовниот систем во Македонија. На овие методски нагледни предавања односно курсеви покрај што доаѓале во Штип учители од македонските градови: Велес, Кавадарци, Прилеп и др. доаѓале и учители од Бугарија: Габрово, Софија, Плевен, Ловеч и др. Тоа воедно зборува и за големиот углед што го имало штипското училиште и неговиот раководител Ј. Ковачев.

За збогатување на нагледноста во наставата, покрај учебниците што ги имало за сите предмети, се употребувале и други помошни наставни нагледни средства: карти, глобуси, модели, разни предмети, цртежи, набљудувања, екскурзии и друго.

Првата генерација ученици од штипското педагошко училиште излезе во 1871 година. Успехот на учениците бил одличен. Новина во образовниот систем на ова училиште беше и воведениот јавен испит на крајот на годината, нешто како денешниот завршен испит (матура). Дотогаш такви испити не се изведувале во ниедно училиште во Македонија. На јавниот испит се полагале одредени предмети теориски и практично.

Реорганизацијата на училиштето во Штип, набргу стана желба за реорганизација и на училиштата по другите градови од Македонија и Бугарија. Познато е дека во Велес се водела жестока борба во 70-те години од XIX век по прашањето за реорганизација на натамошното класно гимназијално училиште. Се појавиле мислења наместо гимназија да се оснива трговско односно педагошко (учителско) училиште. Ј. Ковачев кој тогаш се наоѓал во Велес бил приврзеник да се направи педагошко училиште, додека велешкиот учител Васил Попович трговско. Ова соперништво на двајцата учители било донекаде одраз и на заострените односи меѓу велешките првенци и чорбаии. Велешките чорбаии повлечени од штипски пример сакале педагошко училиште.¹⁵⁾

¹⁵⁾ Т. Шоптрајанов: Исто.

Подобна борба се водела и во Прилеп, каде исто така под влијание на Ковачев кој во времето од 1874 до 1878 година бил учител и по примерот на штипското училиште се водело борба да се оснива едно Главно педагошко, а не само педагошко училиште за цела Македонија.¹⁶⁾

Влијанието на штипското училиште се почувствува и во повеќе градови на Бугарија. Во Кустендил на пример било отворено слично училиште.

Овие примери се доволни да ја покажат огромната, ако можеме да речеме, мисионерска улога на штипското училиште во преобразувањето на останатите училишта во слични на него или за отворање на нови по пример на неговото устројство. Друго прашање е колку училиштето и учениците кои излегоа како завршени учители и свештеници од Штип допринесоа за просветното дело на останатите градови во Македонија. На тоа прашање е доволно да се каже дека штипски учители имало распркано по повеќе градови од Македонија задоволувајќи ги тогашните потреби. Целосно ова влијание го покажува огромното значење и важност на педагошкото училиште од Штип што ја одигра во Македонија како прво и единствено од таков вид во тоа време.

По преместувањето на Ј. Ковачев од Штип во Прилеп 1872 година, училиштето ја продолжи својата работа по трасираната насока од него. Наставата по новата гласовна система и со ист карактер и основи на училиштето ја продолжија наредните учители: Михаил Ковачев, брат на Јосиф Ковачев, Иван Саранов од Кратово, на повторно повиканите штипски учители: Белајанов и Димитар Грозданов, па Константин Шекеринов, Алекса Живков и Анастас Чеперганов. Истовремено училиштето од двокласно во осумдесетте години станало трокласно и на крај четворокласно. Кога во штипското училиште дошол за учител Ѓорче Петров од 1885 до 1887 тоа веќе било четворокласно. Во такво подоцна беа учители и Д. Груев и Г. Делчев.

Да се добие правилна претстава за штипското училиште, значаен е фактот дека истото беше оснивано пред формирањето на Егзархијата, како самобитна потреба на Штипјани и со напор и борба на Штипјани без никакво мешање и влијание од надвор. Тоа е резултат на борбата на штипјани против елинизмот и тенденцијата на штипските првенци и нивните деца да можат што порамноправно да се носат на полето на духовната и стопанска конкуренција и за нивна афирмација и еманципација. На тоа ги терало нивното породено национално сознание и на тоа во отворената борба тие дале најпрактичен и користен израз. Чесната намера на Штипјани особено убаво се изразува во фактот што не беше прифатена јурисдикцијата на Егзархијата кога таа сакаше да се наложи. Штип-

¹⁶⁾ Т. Шоптрајанов: Исто.

ското црковно-училишно настојателство не сакаше да го предаде своето дело да го водат однадвор. Штипското настојателство ја одби и паричната помош на Егзархијата и не сакаа учителите и издршката на учителите да биде од средства на Егзархијата. Покасно Егзархијата успеала да се наложи да го плаќа само директорот на училиштето додека останатите учители биле издржувани од народот штипски. Напорите на Егзархијата да најде своја експозитура во настојателството и кај поедини учители не останале без резултати, биле најдени такви, какви што биле најдени и во останатите градови од Македонија. Меѓутоа самиот факт Егзархијата да преземе какви не работи да го спречи самостојниот од на борбата на македонскиот народ или во најмала рака борбата и развитокот на македонскиот народ да го прикаже како свое дело или дело на пробудениот „бугарски“ или „мајчин“ дух, само за себе зборува за безочно мешање и насилно наложување над македонскиот народ а се разбира и со помошта на турската управа која согласно договорот беше благонаклона на ширењето бугарската духовна експанзија во Македонија. Не сакаме да навлегуваме и во оние познати објективни и субјективни услови од развојот на македонскиот народ кои исто така беа еден од објективните фактори за егзархиското наложување и влијание во Македонија. Меѓутоа факт е дека и покрај сето тоа во Штип доаѓа до интересна појава имено мнозинството на штипските учители се објавиле против Егзархијата и отворено не сакале да примат плати од неа па и по цена на животни лишувања. На таа појава често во Штип доаѓало до спорови. Еден таков спор настанал во времето кога Гоце Делчев беше учител во Штип. Делчев дури ги терал и учениците да го бојкотираат училиштето и штрајкуваат против веќе повлијаеното од Егзархијата училишно настојателство. Сите овие отпори се изрази и примери на непомирливата борба на штипските народни учители против мешањето на било кој однадвор и против поедините одродени и продадени Македонци кои се ставиле во служба на таква политика.

Завршувајќи го овој приказ, потребно е да кажеме и за настојувањата на Штипјани да изградат нова и модерна училишна зграда за нормално и правилно изведување на новиот наставно-воспитен процес. Сè до 1879 година штипското педагошко училиште работеше во куќата на Коце Рибарски која се наоѓаше да црквата Св. Никола од нејзината источна страна. Меѓутоа оваа зграда беше веќе руинирана а и не одговараше на современите педагошко-дидактички потреби, беше тесна и мала. Идејата за изградба на нова училишна зграда ја даде Ј. Ковачев, меѓутоа беа потребни цели седум години истата да се реализира. Во пролетта 1877 година куќата на Рибарски беше испразнета и вратена на стопанот а ова ги забрза работите и истата година на празникот Кирил и Методија започнаа работите за градба на нова зграда. Новата зграда се

градеше пак околу црквата дури сега во нејзиниот двор само од источната страна. Средства немало, училиштето времено било сместено во помошните простории на црквата кои воопшто не биле удобни, се поставило прашање да има или нема училиште. Желбата на народот била посиљна од немаштијата. Сето штипско население излегло да помага како знаело и умеело во градбата на училиштето и за две години во 1879 година училиштето било завршено. На празникот Кирил и Методија свечено било отворено, му било дадено име на солунските просветители Кирил и Методија. Зградата на тоа училиште и денес постои, а тоа е денешното училиште „Тошо Арсов“.

Во 1889 година училишното настојателство го изработи и првиот статут правилник за раководење и работа на училиштето. Со тоа фактички штипското педагошко училиште беше целосно и конечно оформено како самостојна училишна установа со сите права и должности на такво.

Штипското педагошко училиште како објективна стварност и дело на трудољубивиот и борбен штипски народ остави трајни траги во душите и срцата на секој чесен штипски граѓанин. И денеска традицијата и споменот на училиштето живее во сеќавањата на постарите наши сограѓани. Таа убава и богата традиција Штип ја сочува и во поновото време. Веднаш по ослободувањето на нашата татковина од окупаторите, нашата народна власт свесна на традицијата и големите потреби од македонски учителски кадар во 1947 година, отвори Учителска школа во Штип што го носеше името на Гоце Делчев. Учителската школа во Штип работеше до 1963 година. Денеска традицијата на овие две значајни и светли училишта со успех ја продолжува Педагошката академија, основана 1959 година, која на стогодишниот јубилеј на Првото педагошко училиште во Македонија основано во Штип, Академијата ја прославува својата десетгодишна плодна работа. Штип и штипјани а заедно со нив и целиот македонски народ треба да бидат горди на оваа значајна годишнина која има големо и неоценливо значење во историјата на македонскиот народ.